

РОЗДІЛ 7. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

СОЦІАЛЬНЕ ВІДТОРГНЕННЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ ТА НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

THE SOCIAL EXCLUSION OF PERSONS WITH DISABILITIES IN UKRAINE AND NEW TECHNOLOGIES TO OVERCOME IT

УДК 364.442.47

Горемикіна Ю.В.

к.е.н., науковий співробітник

відділу досліджень людського розвитку
Інститут демографії та соціальних
досліджень імені М.В. Птухи
Національної академії наук України

У статті висвітлюються питання соціального відторгнення осіб з інвалідністю в Україні. Автор розглядає сучасні онлайн технології, які можуть використовуватись для залучення осіб з інвалідністю в усі сфери життя суспільства.

Ключові слова: соціальне відторгнення, особа з інвалідністю, карта доступності, онлайн курси, соціальні послуги.

В статье освещаются вопросы социального отторжения людей с инвалидностью в Украине. Автор рассматривает современные онлайн технологии, которые могут

использоваться для привлечения лиц с инвалидностью во все сферы жизни общества.

Ключевые слова: социальное отторжение, лицо с инвалидностью, карта доступности, онлайн курсы, социальные услуги.

This article highlights the issue of social exclusion of people with disabilities in Ukraine. The author examines some modern online technologies that can be used for involving of people with disabilities to the all aspects of social life.

Key words: social exclusion, persons with disabilities, map of availability, online courses, social services.

Постановка проблеми. На сьогодні особи з інвалідністю в Україні повною мірою не мають можливостей для самореалізації, розвитку свого особистісного та професійного потенціалу, можуть зазнавати різноманітних проявів дискримінації та відчувати нерівність з іншими членами суспільства. Вирішення нагальних для кожної особи з інвалідністю побутових та медичних питань супроводжується проблемами, які виникають як через стан здоров'я, так і з огляду на наявність значної кількості бюрократичних процедур необхідних для призначення та надання особам з інвалідністю відповідної допомоги. Зокрема, йдеться про оформлення довідок медико-соціальної експертизи (МСЕК), що регулярно вимагаються для встановлення, підтвердження або перегляду групи інвалідності, призначення пенсії і соціальної допомоги у зв'язку з інвалідністю, для одержання реабілітаційних засобів (інвалідних візків, милиць, тощо), встановлення у будинку, де мешкає особа з інвалідністю пандусів, одержання соціально-побутових та медико-соціальних послуг. Крім того, маючи обмежені можливості особи з інвалідністю надзвичайно складно довести факт дискримінації за ознакою інвалідності. Для осіб з інвалідністю в Україні ускладненою є і участь у громадському, політичному та культурному житті країни. Таким чином, умови, у яких опиняються особи з інвалідністю, призводять до появи явища соціального відторгнення цих осіб.

Сучасне розуміння терміну «соціальне відторгнення (виключення)» наводить О. Макарова, констатуючи, що воно представляє собою явище, яке полягає у тому, що окремі люди або групи людей

страждають від низки взаємопов'язаних проблем, таких, як відсутність чи низький рівень доходу, погані умови життя, відсутність можливості отримувати життєво важливі послуги (охорони здоров'я, освіти, соціальної допомоги), брати участь у суспільному, культурному або політичному житті, а також спілкуватися з друзями та родичами [8, с. 58]. Очевидно, що особи з інвалідністю в Україні, виходячи з їх обмежених можливостей, нерідко підпадають під одразу декілька перерахованих ознак соціального відторгнення. З метою вирішення проблем осіб з інвалідністю та сприяння їх максимальному залученню до суспільства на національному, регіональному та місцевому рівнях розробляються і впроваджуються законодавчі акти, державні спеціальні програми та заходи, однак здебільшого вони мають узагальнений характер, а їх реалізація потребує наближення до низки проблем кожної конкретної особи з інвалідністю. Ефективним доповненням до даних інструментів допомоги особам з інвалідністю та сприяння їх залученню у життя суспільства можуть стати сучасні технології, зокрема йдеться про розробку онлайн програми для осіб з інвалідністю спрямованої на вирішення соціально-побутових, медичних та юридичних питань, розробку онлайн карт, де позначені місця загального користування, які обладнані таким чином, що у особи з інвалідністю не виникає проблем з користуванням ними, розробки навчальних програм, за якими особа з інвалідністю може навчатись у режимі онлайн. На жаль, розвиток цих технологій сьогодні зводиться лише до окремо взятих ініціатив, йому майже не приділяється увага як з боку держави, так і з боку науки.

Постановка завдання. Отже, метою даної статті є аналіз специфіки соціального відторгнення осіб з інвалідністю в Україні та обґрунтування основних принципів функціонування деяких технологій для подолання соціального відторгнення осіб з інвалідністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням різноманітних проявів соціального відторгнення в Україні присвячені роботи таких науковців як Е. Лібанова, О. Макарова, Ю. Савельєв, Н. Ільченко, Р. Жиленко, Т. Малярєнко, О. Рєвнівцева, З. Галушка, С. Оксамитна, В. Хмелько, Н. Толстих. Загальні уявлення про соціальне відторгнення сформовані Р. Ленуаром, Б. Хорватом, Д. Лукареллі, С. Мілчером, М. Піляхом, Я. Клінгом.

Над проблематикою соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні, яка є у своїй суті є близькою до питань соціального відторгнення, працювали Т. Перегудова, К. Міщенко, Л. Байда, Ю. Найда, В. Скуратівський, В. Сушкевич.

Становище осіб з інвалідністю в Україні висвітлюється у щорічних доповідях, підготовку яких координує Міністерство соціальної політики України: «Освіта осіб з інвалідністю в Україні» (2010 р.), «Здоров'я, абілітація та реабілітація осіб з інвалідністю в Україні» (2011 р.), «Безперешкодний доступ осіб з інвалідністю до об'єктів соціальної, транспортної інфраструктури та зв'язку» (2012 р.), «Про становище осіб з інвалідністю» (2013 р.), «Участь осіб з інвалідністю у культурному житті, проведенні дозвілля та відпочинку» (2014 р.), «Доступ осіб з інвалідністю до безоплатної правової допомоги, правосуддя та політичного життя» (2015 р.), «Доступність транспорту та об'єктів транспортної інфраструктури для осіб з інвалідністю» (2016 р.). Свій внесок у вивчення питань покращення становища осіб з інвалідністю в Україні роблять і міжнародні організації. Так змістовний посібник під назвою «Нічого для нас без нас» з питань залучення осіб з інвалідністю до суспільного життя для громадських організацій людей з інвалідністю було видано у 2015 році Британською Радою та Європейською Комісією в рамках проекту «Інклюзивні рішення для рівноправного та відповідального суспільства».

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним міжнародним документом, який захищає права осіб з інвалідністю, у тому числі і право бути включеною в усі сфери життя суспільства, є Конвенція про права осіб з інвалідністю прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 13 грудня 2006 року. Конвенція була ратифікована Верховною Радою України 16 грудня 2009 року. 6 березня 2010 року документ офіційно вступив в силу на території України. Ратифікувавши Конвенцію про права інвалідів держава Україна зобов'язалась створювати суспільство, в якому для осіб з інва-

лідністю забезпечуватимуться можливості користуватися усіма правами людини в повному обсязі на рівні з іншими, відсутня дискримінація, культивується повага до гідності та особистого життя кожного громадянина і при цьому кожна людина незалежно від індивідуальних потреб відчуває свою приналежність до суспільства і значимість для нього. Отже, подолання соціального відторгнення осіб з інвалідністю має стати одним з пріоритетів державної соціальної політики в Україні, а тому держава повинна сприяти розвитку технологій спрямованих на залучення осіб з інвалідністю у сфери освітніх та медичних послуг, до ринку праці, культурного та громадського простору країни, безперешкодне пересування таких осіб населеними пунктами, вирішення інших проблем.

Зазначимо, що стосовно терміну «особа з інвалідністю» існувала певна невизначеність. У законодавстві використовувався термін «інвалід», разом з цим терміном у деяких наукових статтях та публікаціях недержавних і громадських організацій вживалися й інші – «особа з обмеженими можливостями», «особа з функціональними обмеженнями». Однак у вересні 2016-го року Верховною Радою був ухвалений Закон України «Про внесення зміни до Закону України «Про ратифікацію Конвенції про права інвалідів і Факультативного протоколу до неї», згідно з яким слова «інвалід» і «інваліди» в українському перекладі тексту Конвенції у всіх відмінках замінюються словами «особа з інвалідністю» та «особи з інвалідністю» [3]. Виходячи з цього, термін «особа з інвалідністю» став основним для використання. Дане рішення викликане необхідністю забезпечити відповідність національної версії тексту Конвенції до його оригіналу англійською мовою і орієнтоване на усунення дискримінації щодо людей з обмеженими фізичними можливостями. Воно також погоджене з організаціями, які представляють інтереси осіб з інвалідністю: Всеукраїнським громадським об'єднанням «Національна Асамблея інвалідів України», Всеукраїнською громадською організацією «Коаліція захисту прав інвалідів та осіб з інвалідністю та осіб з інтелектуальною недостатністю», Всеукраїнською організацією інвалідів «Союз організацій інвалідів України» та Всеукраїнською громадською організацією «Асоціація інвалідів-спинальників України».

Згідно з визначенням Конвенції про права осіб з інвалідністю особами з інвалідністю є особи, що мають стійкі фізичні, розумові, інтелектуальні чи сенсорні порушення, які під час взаємодії з різноманітними перешкодами можуть заважати їхній повноцінній та дієвій участі у житті суспільства нарівні з іншими [7]. У Конвенції зазначається існування значного впливу бар'єрів в оточенні та ставленні, які панують в суспільстві щодо людей з інвалідністю. Водночас інвалідність сама по собі не

принижує та не обмежує прав людини [9, с. 12]. Очевидно, що зміст самого поняття «особа з інвалідністю» підкреслює ризики соціального відторгнення осіб з інвалідністю створені відповідними бар'єрами. Безперечно такі ризики існують в усіх країнах світу, але в Україні вони набули особливої актуальності, оскільки, по-перше, саме явище соціального відторгнення (для усіх категорій населення) почало вивчатись відносно нещодавно, а, по-друге, у державній політиці склалась традиція відсувати потреби осіб з інвалідністю на другий план обмежуючись соціальними виплатами та формальними кроками.

Конвенція про права осіб з інвалідністю стосується мільйонів громадян України. За даними Держаної служби статистики України на початок 2016 року у країні нараховувалось 2,61 млн. осіб з інвалідністю (інвалідів), з них 250,3 тис. осіб – інваліди I групи, 919 тис. осіб – інваліди II групи, 1,29 млн. осіб – інваліди III групи, 153,5 тис. осіб – діти-інваліди [11].

Основні принципи Конвенції про права осіб з інвалідністю передбачають протидію соціальному відторгненню осіб з інвалідністю, серед цих принципів : повага до притаманної людині гідності, незалежності та особистої самостійності, включаючи свободу робити власний вибір; недискримінація; повне й ефективно залучення і включення у суспільство; повага до відмінностей людей з інвалідністю та прийняття їх як компоненту людського розмаїття і частини суспільства; рівність можливостей; доступність; рівність чоловіків і жінок; повага до здібностей дітей з інвалідністю, що розвиваються, та повага до їхнього права зберігати свою індивідуальність [7].

Треба вказати на той факт, що для подолання соціального відторгнення осіб з інвалідністю важливими є не лише законодавчі аспекти, а й прикладні, що стосуються щоденного життя і фактично визначають реальне становище осіб з інвалідністю. Саме з метою удосконалення цих аспектів повинні розроблятися сучасні технології.

Для розуміння того, які саме технології здатні ефективно сприяти подоланню соціального відторгнення осіб з інвалідністю, необхідно детальніше розглянути сутність соціального відторгнення і його специфіку стосовно осіб з інвалідністю в Україні.

Поняття «соціального відторгнення (виключення)» виникло у французькій соціології у 60-х роках ХХ ст. і пов'язувалося з соціальною непристосованістю певних груп або осіб через індивідуальні вади, такі, як безвідповідальність та легковажність. Вже у 70-х роках того ж століття цей підхід змінюють праці Р. Ленуара. Він трактує «виключення» як явище, зумовлене принципами функціонування сучасного суспільства, а не індивідуальною непристосованістю окремих індивідів. Кінець 80-х – початок 90-х років ХХ ст.

став переломним для концепції соціального відторгнення (виключення), оскільки на рівні Європейського союзу була прийнята термінологія соціального виключення. Окрім термінології на рівні ЄС у 2001 р. на Європейському саміті в Лакені були визначені і статистичні індикатори соціального виключення. Їх призначення – забезпечення можливості порівняння прогресу країн-учасниць у досягненні цілей розвитку Європейського Союзу. Дані індикатори відображають найважливіші прояви соціального виключення (відторгнення): бідність (рівень доходів), зайнятість, здоров'я та освіти. Згодом сучасні дослідники почали виділяти чотири види соціального відторгнення: 1) економічне (низькі доходи); 2) політичне; 3) культурне; 4) соціальне (соціальні послуги та соціальне оточення) [8, с. 57].

У світовій науковій думці поняття «бідність» і «соціальне відторгнення» є тісно взаємопов'язаними. Проте, якщо бідність здебільшого означає нестачу матеріальних ресурсів (А. Сміт, Д. Рікардо, Д. Мілль, К. Маркс), то у понятті соціального відторгнення увага акцентується на нестачі у індивідів низки прав, обмеженості доступу до інституцій, що розподіляють ресурси, насамперед – ринку праці. З.Галушка наводить перелік громадянських прав, який став основою для розробки концепції соціального виключення: право на допомогу при народженні, на безпечний і здоровий життєвий простір, на адекватне харчування, на доступну медичну допомогу, на якісну практичну освіту, на політичну участь, на економічно продуктивне життя, на захист від безробіття, на гідну старість та на пристойне поховання [2, с. 15].

Разом з цим основною складовою соціального відторгнення залишається бідність і у вивченні цього явища провідну роль відводять рівню доходів, який повинен давати людині доступ до усіх суспільних благ.

Підтверджує дану думку і З.Галушка, констатує, що у «найбільш загальному розумінні соціальне виключення означає невідповідність частини населення стандартам життєдіяльності, що склалися в суспільстві, що зумовлюється передусім порушенням (невиконанням) чинного законодавства в умовах перехідного суспільства. Як правило характерними рисами соціального виключення визнають: низькі рівні споживання та доходу індивідів чи груп; обмежений доступ до суспільних механізмів підвищення добробуту; переважно пасивний тип взаємодії з суспільством» [2, с. 15].

Соціальне відторгнення осіб з інвалідністю в Україні має свою специфіку, яка викликана трьома основними факторами. Перший фактор – це відносно низький розмір пенсії осіб з інвалідністю, що для багатьох з них виступає основним джерелом доходу. Так станом на 1 січня 2016-го року середній розмір пенсій, які виплачуються відповідно

до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», становив 1602,19 грн., а середній розмір пенсій, які виплачуються відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення», – 1169,57 грн. Саме цими двома законами встановлюються пенсійні виплати для більшості осіб з інвалідністю (інвалідів загального захворювання). Деяко кращою виглядає ситуація з категорією «інваліди війни», яким пенсія призначається згідно з Законами України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». Середній розмір пенсій, що виплачується згідно з Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», станом на 1 січня 2016-го року становив 2802,36 грн. В Україні існують і такі специфічні категорії осіб з інвалідністю, як інваліди – ліквідатори аварії на Чорнобильській атомній електростанції (ЧАЕС) та інваліди, щодо яких встановлено причинний зв'язок інвалідності з ЧАЕС. Вони одержують пенсії у відповідності до Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», середній розмір пенсії, яка виплачується згідно зі згаданим законом станом на 1 січня 2016-го року становив 3386,84 грн. [11].

Враховуючи актуальні у 2016 році ціни на продукти харчування, ліки, інші товари та послуги, особи з інвалідністю власним коштом не можуть вирішити більшість проблем, які заважають їм жити повноцінним життям, задовольняти щоденні потреби, отримувати якісні медичні послуги, а участь у культурному і громадському житті часто не розглядається ними як реалістична.

Другим фактором соціального відторгнення є недостатній рівень врахування потреб осіб з інвалідністю при облаштуванні об'єктів громадського та житлового призначення. Чинний Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» зобов'язує органи державної влади, підприємства (об'єднання), установи і організації забезпечувати умови для безперешкодного доступу інвалідів до житлових, громадських і виробничих будинків, споруд, громадського транспорту та встановлює заборону планувати і будувати населені пункти, формувати житлові райони, розробляти проектні рішення, здійснювати будівництво і реконструкцію будинків, споруд та їх комплексів без пристосування для використання особами з інвалідністю. Даний закон також гарантує забезпечення спеціального обладнання транспортних засобів, вокзалів, аеропортів та інших об'єктів для безперешкодного користування особами з інвалідністю відповідними послугами, передбачає забезпечення для осіб з інвалідністю умов для вільного доступу і користування куль-

турно-видовищними закладами і спортивними спорудами, для занять фізкультурою і спортом [4]. Крім того, врахування потреб осіб з інвалідністю передбачено і національними будівельними нормами, зокрема ДБН В.2.2-17:2006 «Будинки і споруди. Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення». Незважаючи на позитивні імперативи, встановлені законодавством, багато об'єктів громадського та житлового призначення фактично залишаються недоступними для осіб з інвалідністю через вузькі проходи, недосяжні для інвалідного візка, відсутність пандусів, ліфтів, табличок-вказівників виконаних шрифтом Брайля, інформаційних табло і т. д. Особливо гостро дана проблема постала у малих населених пунктах, де через відсутність фінансування пристосування інфраструктури для потреб осіб з інвалідністю, як правило, не здійснюється взагалі.

Зазначимо, що у питанні врахування потреб осіб з інвалідністю при облаштуванні об'єктів громадського та житлового призначення спостерігається і певна позитивна динаміка. Так про увагу з боку держави до згаданої проблеми свідчать національні доповіді «Безперешкодний доступ осіб з інвалідністю до об'єктів соціальної, транспортної інфраструктури та зв'язку» (2012 р.), «Доступність транспорту та об'єктів транспортної інфраструктури для осіб з інвалідністю» (2016 р.), у яких наводяться статистичні дані щодо пристосованості об'єктів транспортної інфраструктури та адміністративних будівель до потреб осіб з інвалідністю, при чому з кожним роком кількість пристосованих об'єктів збільшується. Так, зокрема в 2016 році у Київському метрополітені для пасажирів з вадами зору в вестибюлях шести пересадочних станцій з'явилися рельєфно-графічні карти-схеми Київського метрополітену, а Укрзалізниця облаштувала 60 пандусів на своїх об'єктах. Водночас згадані факти повністю не вирішують проблему дороги особи з інвалідністю від місця проживання до місця призначення, на якій продовжують знаходитись бар'єри і перешкоди, що складно подолати.

Протягом 2009-2015 рр. в Україні діяв національний план заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009-2015 роки «Безбар'єрна Україна», однак термін функціонування цього плану завершився і на сьогодні лише окремі регіони затвердили подібний план на регіональному рівні, наприклад, розпорядження голови Кіровоградської обласної державної адміністрації від 21 червня 2016 року «Про заходи щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2016-2020 роки «Безбар'єрна Кіровоградщина». На сьо-

годні ідею створення безбар'єрного середовища активно підтримує Національна Асамблея інвалідів України, реалізуючи проект «Безбар'єрна Україна», у ході якого збирається інформація щодо доступності середовища для осіб з інвалідністю, починаючи від законодавчих актів і завершуючи новинами з регіонів. Уся ця інформація доступна користувачам мережі Інтернет за посиланням <http://netbaryerov.org.ua/hi>.

Головною проблемою у забезпеченні доступності середовища для осіб з інвалідністю є те, що окремо взяті ініціативи, не можуть розв'язати завдання пристосування усієї інфраструктури країни до потреб осіб з інвалідністю. У даному випадку необхідний комплексний підхід на державному рівні, здатний пов'язати забезпечення житлових будинків та адміністративних будівель, інших споруд відповідним обладнанням з доступним транспортом по всій країні і працювати за принципом: «зручний під'їзд до будинків – зручний вхід/вихід – зручний транспорт». Без такого підходу більшість осіб з інвалідністю і надалі залишатимуться соціально відторгнутими, не маючи можливості здолати усі перешкоди на шляху до повноцінної участі у житті суспільства.

Третім фактором, який спричинює соціальне відторгнення осіб з інвалідністю в Україні виступають надмірна бюрократизація сфер суспільного життя, з якими особам з інвалідністю доводиться взаємодіяти найчастіше та дискримінація у різноманітних проявах. Як уже зазначалося, для отримання соціальних та медичних послуг в державних закладах особі з інвалідністю необхідно зібрати значну кількість довідок, які підтверджують статус особи та її право на безоплатне одержання цих послуг. Особливо проблематичним є оформлення довідок МСЕК, що регулярно вимагаються для встановлення, підтвердження або перегляду групи інвалідності, оскільки для цього, як правило, вимагається обстеження 5-6 лікарів, кабінети яких можуть знаходитись не компактно під одним дахом, а територіально віддалено між собою. Крім того, години прийому лікарів теж можуть не співпадати, то ж особі з інвалідністю доводиться приходити не один раз.

Подібна ситуація має місце у багатьох державних установах. Фізичний стан особи з інвалідністю не дає їй збирати необхідні документи у різних територіально віддалених відділеннях чи департаментах стоячи в чергах. Частина бюрократичних процедур може бути спрощена, однак деякі з них не можуть бути скасовані, враховуючи їх принципове юридичне значення. У зв'язку з цим необхідно не лише спростити ті бюрократичні процедури, які можуть бути спрощені, а й забезпечити можливості для зручного і зрозумілого представництва інтересів особи з інвалідністю у державних установах.

Ще одним складним питанням на шляху до подолання соціального відторгнення осіб з інвалідністю є дискримінація. Особи з інвалідністю можуть відчувати найрізноманітніші прояви дискримінації, зокрема з боку чиновників під час намагання вирішити питання забезпечення доступності середовища населеного пункту або оформлення документів. Розповсюдженим видом дискримінації осіб з інвалідністю в Україні є їх дискримінація на ринку праці та у сфері освіти. Ці явища спричинені тим, що роботодавці мають упередження стосовно працевлаштування потенційних працівників з особливими потребами, а моделі інклюзивного та інтегрованого навчання завдяки особа з інвалідністю може отримати таку саму кваліфікацію, як інші громадяни, а якість освіти не відрізняється від традиційної, почали впроваджуватись лише нещодавно і тому не впливають на позицію роботодавців.

Безперечно усі три фактори, що спричинюють соціальне відторгнення осіб з інвалідністю в Україні є взаємопов'язаними і формують єдиний комплекс проблем. Сприяття вирішенню даного комплексу проблем покликані сучасні технології, що можуть допомогти українцям з інвалідністю в одержанні соціально-побутових, медичних, юридичних та освітніх послуг, доступі до об'єктів інфраструктури. Розглянемо основні з них:

1. Онлайн програма допомоги особам з інвалідністю. Вона розробляється з метою покращення можливостей осіб з інвалідністю вирішувати соціально-побутові, медичні та юридичні питання, питання пов'язані з дискримінацією за ознакою інвалідності. У межах програми створюється сайт, де особа з інвалідністю може залишити заявку із зазначенням питання, у зв'язку з яким звертається. Такі заявки можуть прийматись і по телефону, але при цьому кожній заявці присвоюється номер, за яким її статус («розглядається», «задоволено», «не задоволено») повинен відображатись на даному сайті. Після одержання заявки особу з інвалідністю за місцем проживання відвідує мобільна група у складі фахівців з соціальної роботи і нотаріуса, яка з'ясовує специфіку конкретного випадку та сприяє вирішенню проблем. Якщо інвалід погоджується на представництво своїх інтересів, нотаріус засвідчує цей факт. Зокрема фахівці даної програми могли б займатися збором та оформленням документів, спілкуватись з представниками комунальних служб, органів соціального захисту, лікарями, юристами, недержавними організаціями, сусідами особи з інвалідністю. Така допомога представляє собою «попереднє» ведення випадку до його повної передачі відповідним службам. Зазначимо, що в умовах економії бюджетних коштів представлена програма не потребує значного фінансування, оскільки необхідним є створення лише відділу обробки звернень, своєрідного «контакт-центру»

з мінімальною кількістю працівників. Цей відділ може бути створений у структурі Обласної державної адміністрації або регіональних департаментів Міністерства соціальної політики. Таких відділів може бути і декілька залежно від потреб населеного пункту. З відділами на основі угод співпрацюють територіальні центри соціального обслуговування, центри соціальних служб для сім'ї дітей та молоді, реабілітаційні центри для інвалідів та дітей-інвалідів, інші організації, що надають інвалідам допомогу та соціальні послуги, державні нотаріуси. Працівники відділу, який приймає заявки осіб з інвалідністю, повідомляють про наявність випадку територіально найближчу організацію або установу, з якою співпрацюють (специфіка обирається залежно від конкретної проблеми), державного нотаріуса та встановлюють час і дату відвідування особи з інвалідністю. Дана схема буде зручною для усіх сторін: для держави через мінімальні витрати, для осіб з інвалідністю через можливість вирішення питань перебуваючи вдома, для державних надавачів послуг, оскільки вони в умовах бюджетної економії зможуть уникнути скорочення штату.

2. Онлайн карти доступності об'єктів громадського призначення і транспортної інфраструктури. Першою у світі подібною ініціативою став проект Wheelmap.org. Ця інтерактивна карта працює як відкрита база даних, доповнити яку має можливість кожен користувач мережі Інтернет. Розробники проекту використали безкоштовну OpenStreetMap. Загалом Wheelmap.org зібрано інформацію про 340 000 об'єктів в усьому світі. Перелік об'єктів містить категорії: пошта / банки, державні адміністрації / посольства, будівлі, магазини (покупки), їжа та напої, дозвілля, здоров'я, спорт, туризм, житло, транспорт, інше. Найбільш відомим даний проект є у Німеччині, де знаходяться більшість об'єктів, про які Wheelmap.org надає інформацію. Принцип роботи проекту простий: на карті міста користувачеві необхідно вибрати об'єкт і маркувати його певним кольором відповідно до доступності чи недоступності цього об'єкту для людей на інвалідних візках. Зелений колір означає повну доступність для маломобільних груп (наявність пандусів, ліфтів, великих приміщень, обладнаних туалетних кімнат), жовтий колір означає часткову доступність і потребу для особи з інвалідністю у сторонній допомозі, червоний колір свідчить про недоступність для особи з інвалідністю обраного об'єкта [5; 12].

В Україні у 2016 році з'явилися послідовники проекту Wheelmap.org. Громадські активісти за підтримки посольства Канади розробили сайт «Вільний простір» (www.vprostir.info) – інтерактивну карту доступності Києва, за допомогою якої особи з інвалідністю можуть дізнатись про доступність для себе того чи іншого об'єкту. Так

само, як і у попередньому проекті, маркувати об'єкти можуть усі користувачі Інтернету та застосовується «принцип світлофора». Автори проекту «Вільний простір» обрали шість критеріїв доступності – доступна парковка, доступні ліфти, прилегла територія, заїзди, туалети, тактильна плитка і таблички з шрифтами Брайля. Загалом доступність оцінюється у відсотках. Цікаво, що спеціальний фільтр створює для користувача сайту можливість обирати саме ті критерії доступності, які цікавлять саме його: наприклад, доступність об'єкта для людини на візку, або доступність для незрячих. Також на сайті можна створити опис об'єкта, про який ще немає інформації. Для цього достатньо зареєструватися і заповнити форму опису, вказавши адресу та характеристики відповідно до зазначених вище критеріїв. За бажанням можна додати також фото або відео. Крім того, якщо користувач сайту не згодний з описом того чи іншого об'єкта на сайті, він може заповнити форму заявки і надати фото докази, що підтверджують це твердження [1; 10].

Основною новацією «Вільного простору» є те, що користувач може заповнити і подати скаргу в міські органи влади. Користувачу генерується скарга в форматі word. Він може відредагувати її, або просто роздрукувати, підписати і відправити в контролюючий орган, яким зараз є Державна архітектурна будівельна інспекція [10].

Свою карту доступності має і місто Бердичів, яку розробили учасники проекту «Independent life – зусилля обмежених у русі за змістовне і повноцінне життя». Карта має такі розділи: вокзали, кафе, ресторани, готелі, бібліотеки, фонди, міськвиконком та райдержадміністрація, поліклініки та лікарні, магазини, банки, аптеки, заклади культури, громадські організації, релігійні споруди, спортзали та басейн, WC громадського користування, парки, майдани та сквери, салони краси та перукарні, пам'ятки архітектури та місця паломництва [6]. Незначним недоліками сайту є те, що він містить інформацію лише про обладнані для осіб з інвалідністю об'єкти і не містить інформації про недоступні об'єкти, саме тому кількість об'єктів є малою, а деякі розділи залишаються порожніми. Потребує удосконалення і оцінка доступності об'єктів. Користувачі не мають змоги долучитись до оцінювання, а сама оцінка зводиться до кількох слів про наявність обладнання. З іншого боку, сайт дозволяє рекламний опис об'єктів, що в перспективі сприятиме залученню до сайту інвесторів. Варто зауважити, що Бердичів не належить до великих міст України, а така ініціатива є особливо цінною саме для середніх та малих населених пунктів, де проблемам осіб з інвалідністю приділяють менше уваги ніж у великих містах.

Розглянувши дані корисні ініціативи можна дійти до висновку, що кожне місто України пови-

нно мати свою карту доступності для осіб з інвалідністю. Усі карти можуть бути об'єднані на сайті під назвою «Дружнє місто». Користувачі усіх міст України повинні мати змогу позначити на карті свого міста «дружні» та «не дружні» до осіб з інвалідністю місця. Для оцінки можна використовувати вже відомий «принцип світлофора». Під «дружнім місцем» розуміють місце загального користування обладнане пандусами, ліфтами, вказівниками та вивісками виконаними шрифтом Брайля, спеціальними кнопками на світлофорах (зелений колір). Такими місцями можуть вулиці, лікарні, бібліотеки, зупинки громадського транспорту, станції метро, магазини, театри та кінотеатри, кафе та ресторани, тощо. «Не дружніми» (червоний колір) є місця загального користування, у яких особам з інвалідністю складно пересуватися чи орієнтуватися або ті, де мала місце дискримінація особи з інвалідністю (наприклад, такій особі відмовили у певній послугі, на яку вона має право, або водій громадського транспорту не забезпечив можливості для неї скористатись пандусом для підйому). Жовтим кольором можуть бути позначені місця, які мають певні проблеми з доступністю, але все ж є відносно досяжними для осіб з інвалідністю.

Також можна запропонувати користувачам не лише оцінювати і додавати фото чи відео, але й детально описувати об'єкти та відповідати на запитання про нього інших користувачів. Сайт доцільно поділити на тематичні розділи відповідно до призначення об'єктів. Що до визначення критеріїв доступності, то у даному випадку досвід сайту «Вільний простір» може бути повністю продубльований.

До створення сайту «Дружнє місто» пропонується залучити і приватних підприємців, які отримають змогу не лише дізнатись про доступність своїх приміщень для осіб з інвалідністю, але й разом з описом об'єкту зможуть прорекламувати свої послуги і товари за умови фінансової допомоги сайту. Фінансування даної ініціативи повинно здійснюватися за рахунок бюджетних коштів місцевих учасників та за рахунок спонсорських коштів.

3. Навчальні курси для осіб з інвалідністю в режимі онлайн. Мета таких курсів – професійне навчання і особистісний розвиток осіб з інвалідністю, усунення і унеможливлення проявів дискримінації інвалідів на ринку праці. Для організації даної ініціативи можна використовувати програму Skype, або будь-яку іншу програму, яка забезпечує відеозв'язок між слухачами і викладачем. Незважаючи на те, що навчання у режимі онлайн є відомою технологією, однак в Україні вона не достатньо розповсюджена. Піонером у впровадженні такої технології повинна стати Державна служба зайнятості України, яка організовує для шукачів роботи кількомісячні курси. Такий термін найкраще підходить для онлайн курсів. Перелік спеціальностей, за якими навчатимуться слухачі курсів

повинні визначити спеціалісти Державної служби зайнятості, однак враховуючи специфіку потреб осіб з інвалідністю та потреби ринку праці в першу чергу орієнтуватись потрібно на комп'ютерні спеціальності. Програма курсів повинна передбачати лекції за фахом, який дасть можливість особі з інвалідністю працювати в майбутньому (зокрема, веб-дизайн, комп'ютерне програмування і т. д.), після чого особа з інвалідністю складає іспит та отримує сертифікат державного зразка. Нові навички і знання підвищать шанси особи з інвалідністю на працевлаштування. Крім того, у ході програми учасникам необхідно роз'яснювати, куди і як звертатись у випадках дискримінації за ознакою інвалідності. У разі, якщо досвід Державної служби зайнятості виявиться вдалим, ним зможуть скористатись і вітчизняні вузи, втілюючи ідею інтегрованого навчання.

Висновки з проведеного дослідження. Ситуація, що склалась в Україні з соціальним відторгненням осіб з інвалідністю потребує значних змін. Завданням держави є створення умов для забезпечення можливостей самостійного життя особи з інвалідністю, її особистісного та професійного розвитку, покращення стану здоров'я, безперешкодної участі у суспільному і громадському житті. Запровадження розглянутих у статті технологій сприятиме виконанню цього завдання.

Усі представлені технології розраховані на роботу в режимі онлайн, вони потребують мінімального залучення бюджетних коштів і є зручними для практичного застосування. Особливу користь вони можуть принести молодим особам з інвалідністю, які займають активну життєву позицію. Звичайно, впровадження даних технологій може розглядатись лише як допоміжний крок у подоланні соціального відторгнення осіб з інвалідністю в Україні, але і він здатний суттєво покращити становище цих осіб.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вільний простір. Офіційний сайт [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.vprostir.info/>.
2. Галушка З.І. Соціальне виключення як об'єкт економічного аналізу / З. І. Галушка, М. В. Соболева // Вісник Київського нац. університету ім. Тараса Шевченка: сер.: Економіка . – 2014 . – Вип. 7(160) . – С. 14-19., с. 15
3. Закон України від 07.09.2016 р. № 1490-VIII «Про внесення зміни до Закону України «Про ратифікацію Конвенції про права інвалідів і Факультативного протоколу до неї» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1490-19>.
4. Закон України від 21.03.1991 р. № 875-XII «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/875-12>
5. Іноземний досвід: 6 міських проектів для людей з інвалідністю. [Електронний ресурс] / Про-

ект «Independent Life – зусилля обмежених в русі за змістовне і повноцінне життя». – Режим доступу: <http://www.independent-life.edukit.zt.ua/news/id/73/vn/%D0%86%D0%BD%D0%BE%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D0%B4-6-%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%96%D0%B2-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B5%D0%B9-%D0%B7-%D1%96%D0%BD%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8E/>.

6. Карта доступності міста Бердичева. [Електронний ресурс] / Проект «Independent Life – зусилля обмежених в русі за змістовне і повноцінне життя». – Режим доступу: http://www.independent-life.edukit.zt.ua/karta_dostupnosti_mista_berdichiva/

7. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 р. № 995_g71 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/995_g71.

8. Макарова О.В. Соціальне відторгнення в Україні: специфіка проявів та методологія оцінювання /

О. В. Макарова // Демографія та соціальна економіка. – 2011. – № 1. – С. 57-68.

9. Нічого для нас без нас: Посібник з інклюзивного прийняття рішень для громадських організацій людей з інвалідністю. Упорядники: Азін В.О., Байда Л.Ю., Госс Н., Сухініна І.М., Флетчер А. – К: Ленвіт: 2015. – 96 с.

10. Сайт «Свободное пространство» – інтерактивна карта доступності Києва для людей с обмеженими возможностями – авторы проекта. [Електронний ресурс] / Український кризовий медіа-центр. – 23 лютого 2016 р. – Режим доступу: <http://uacrisis.org/ru/40470-viinij-prostir>

11. Соціальний захист населення України 2015: Статистичний збірник / відп. за вип. О.О. Кармазіна; Державна служба статистики України. – К., 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2016/zb/10/zb_sirj_2015_pdf.zip.

12. Wheelmap.org . Офіційний сайт [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://wheelmap.org/map/#/?categories=money_post.government.food.health.sport.tourism.accommodation.public_transfer&zoom=14.

РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ: ГЕНЕЗИС МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ

THE SOCIAL POLICY REALIZATION: GENESIS OF METHODOLOGICAL APPROACHES

Стаття присвячена дослідженню методичних підходів щодо здійснення державної соціальної політики у їх генезисі. Зокрема, охарактеризовано законодавство перших державних утворень стосовно ведення соціальної політики. Розглянуто погляди соціалістів-утопістів на ідеальну державу. Досліджено наукові погляди на соціальну політику держави, починаючи з періоду класичної політико-економічної думки і до сьогодні. На основі проведеного дослідження визначені основні завдання соціальної політики держави на сучасному етапі.

Ключові слова: соціальна політика, держава, методичні підходи, генезис.

Статья посвящена исследованию методических подходов относительно ведения государственной социальной политики в их генезисе. В частности, охарактеризовано законодательство первых государственных образований о ведении социальной политики. Рассмотрены подходы социали-

стов-утопистов на идеальное государство. Исследованы научные взгляды на социальную политику государства, начиная с периода классической политико-экономической мысли и до сегодня. На основании проведенного исследования определены основные задачи социальной политики государства на современном этапе.

Ключевые слова: социальная политика, государство, методические подходы, генезис.

The article deals with investigation methodological approaches for the government social policy implementation in their genesis. In particular, characterized the first state formations legislation regards to social policy. Considered the utopian socialists looks in ideal state. Studied scientific views on social policy, beginning with the classic political and economic thought until now. Based on the research results defined the main tasks of social policy nowadays.

Key words: social policy, state, methodical approaches, genesis.

УДК 364.1 : 330.8

Кудлаєнко С.В.

к.е.н., здобувач
Хмельницький національний
університет

Постановка проблеми. Протягом останніх років події у світі переконливо доводять важливість проведення ефективної державної соціальної політики. Особливо важливим дане питання постає в контексті вітчизняних реалій, адже саме ускладнення у вирішенні соціально-економічних проблем в першу чергу призвели до невдоволення

значної частини населення України, яке вилилося у формі різноманітних протестних і антидержавних рухів. Якщо ж врахувати те, що вітчизняна соціальна політика була далекою від досконалості протягом усього періоду існування держави Україна, то можливо відзначити наявність невірної або неповного розуміння суті соціальної політики